

DET NYA SVERIGE

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

För 370 år sedan lämnade fartygen Calmare Nyckel och Gripen Göteborg för en resa till det som skulle bli Nya Sverige på den nordamerikanska kontinenten. De två fartygen under befäl av tysken Peter Minuit ankrade utanför Delawarefloden i mars 1638. Redan samma månad hade Minuit förhandlat fram ett första landköp som avsåg en kuststräcka väster om floden. Under de närmaste åren ökade den svenska kolonin i storlek och en del mindre befästningar anlades, bland annat Fort Christina i närheten av vad som idag är staden Wilmington i Delaware. Även om det förekom skärmytslingar med holländska kolonister en bit norrut utvecklades Nya Sverige positivt. Under Johan Printz, guvernör 1643-1653, upplevde kolonin sin storhetstid. Ett stort antal nya kolonister anlände, ny orter grundades och ny landområden tillkom. Handeln blomstrade bland som en följd av kolonins gavs monopol på handel med tobak till Sverige (Mattsson, 1987).

Nya Sverige var ett uttryck för en storsvensk blomstringstid. Under 1600-talets första decennier hade Sverige expanderat. Det hade på hundra år gått från att vara ett obetydligt land i den europeiska periferin till att bli en stormakt i Europa. Nya provinser införlivades och Östersjön var gradvis på väg att bli ett svenskt innanhav. Även om Gustav II Adolf stupat under det trettioåriga kriget hade detta förts till ett för landet lyckligt slut som medfört ytterligare svenska besittningar på den europeiska kontinenten. Att Axel Oxenstierna, tidens starke man i Sverige, samtidigt hade initierat en amerikansk koloni var det helt följdriktigt. Det visade på en framtidstro som också kom att påverka det egentliga Sverige: nya städer, ett upprustat vägnät och postväsende är tecken i tiden. Och att den första befästningen i Nya Sverige fick namn efter den ännu omyndiga tronföljaren visade på den svenska statsmaktens ambitioner i den nya världen.

Sverige 350 år senare kan förefalla vara fjärran ifrån stormaktstidens ambitioner. Det har funnits en tvekan inför den Europeiska unionen och under några år till och med ett inslag av isolationism i svenskarnas attityd till omvärlden. Men i mitten på 2000-talets först decennium finns det ändå tendenser till att ett nytt Sverige växer fram. Den svenska ekonomin står stark, de svenska företagen är framgångsrika på den globala marknaden och de flesta kurvor pekar uppåt. Självförtroendet i landet har gått upp och det finns 2006 en ökande framtidstro, kanske mer än i något annat europeiskt land. Inställningen till EU har blivit positivare och regeringsskiftet vitaliserade den politiska debatten. Den ökade temperaturen i opinionen är typisk för ett valår men de andra uppåtkurvorna har gjort att vi vågar kalla årets SOM-bok för *Det nya Sverige*.

Att det pekar uppåt 2006 måste betraktas i ett vidare sammanhang. Sedan SOM-institutet började sina årliga mätningar har vi noterat många opinionssvängningar. Boktitlar som *Ett missnöjt folk* (1996), *Ljusnande framtid* (1998) och *Land, Du välsignade?* (2001) reflekterar olika stämningsslägen i den svenska opinionen. Den ökande optimism om framtiden som vi tycker oss se år 2006 skall ses i ljuset av sådana skiften. Vi vet efter tjugo års mätningar att opinioner kan skapas snabbt även om tendenserna till en början kan ha varit mångtydiga och svåra att tolka. Den linje vi hela tiden följer är att pröva motbilder och ställa frågor om hur en kortsiktig opinion förhåller sig till långsiktiga trender.

I detta inledande kapitel gäller frågan de övergripande tendenserna. På samma sätt som tidigare år gör vi det genom att lyfta fram och kommentera ett antal exempel på trender som på ett översiktligt sätt speglar förändringstendenser i politik och samhälle hösten 2006 i ljuset av de tendenser vi sett under de gångna två decennierna. Vi har också försökt att anknyta till bokens tema om *Det nya Sverige* genom att sätta fokus på vad som kan vara långsiktigt nytt i opinionen.

Stark tro på framtiden – särskilt den egna

I mars 2007 presenterade magasinet *Newsweek* under rubriken 'No Future for Who?' resultaten från Europeiska kommissionens frågeundersökning om européers framtidstro. Huvudtendensen var att närmare två tredjedelar av de tillfrågade menade att dagens unga skulle få det svårare som vuxna än den egna generationen (*Newsweek*, European Edition 2007-03-12).

Den europeiska studiens resultat står i stark kontrast till de framtidsbedömningar svenska folket uppger i den nationella SOM-undersökningen 2006. På frågan om hur de flesta svenskers livssituation kommer att se ut om fem till tio år menar omkring 40 procent att situationen kommer att vara bättre och endast omkring 15 procent att den kommer att vara sämre (tabell 1). Optimismen är ännu högre när det gäller den egna livssituationen i samma tidsperspektiv. Drygt 50 procent menar sig få det bättre än idag – av dessa säger en tredjedel mycket bättre. Mindre än 15 procent tror sig få det sämre.

De framtidsbedömningar en person gör är givetvis beroende av livssituationen idag. Det är därför naturligt att det finns betydande skillnader i framtidstro mellan olika grupper. Det är överlag de yngsta som är de mest optimistiska om framtiden: nästan 50 procent tror att svenskar i allmänhet skall få det bättre och 85 procent att man själv skall få det bättre. Resultatet kan ställas mot en större pessimism bland pensionärer – endast 27 procent tror på en förbättring för svenskarna och 12 procent för en själv. Jämförelsen illustrerar också en annan skillnad; bland yngre är man betydligt mer optimistisk i fråga om den egna framtiden än om andras, för pensionärerna råder det omvända förhållandet. En naturlig åldersskillnad kan det tyckas.

Tabell 1 Förändring av den egna och de flesta svenskers livssituation (procent)

	Högre										sd									
	Alla	Kv	Män	15-29	30-49	50-64	65+	Arb	Jordbr	Tj-m		tj-m	Föret	v	s	mp	c	fp	kd	m
Min egen livssituation																				
Mycket bättre	16	16	16	33	22	9	2	16	12	14	17	20	16	13	21	13	20	12	17	19
Något bättre	38	38	37	52	52	33	10	36	28	38	43	36	37	34	44	36	43	30	43	33
Varken eller	33	33	34	13	21	42	57	35	42	34	29	33	36	38	21	38	27	29	30	31
Något sämre	10	10	10	2	4	12	24	9	17	12	9	6	8	12	10	12	9	14	7	12
Mycket sämre	3	3	3	1	1	4	7	4	2	2	2	5	4	3	3	1	1	5	3	5
Balansmätt	+41	+41	+40	+82	+69	+26	-19	+39	+21	+38	+49	+45	+41	+32	+52	+36	+53	+23	+50	+35
De flesta svenskers livssituation																				
Mycket bättre	3	3	3	6	3	2	2	3	4	2	2	6	2	2	2	2	4	4	4	6
Något bättre	35	33	37	42	41	32	25	30	37	37	46	36	18	27	35	45	45	29	48	31
Varken eller	45	48	42	38	41	47	54	46	38	46	38	46	50	49	44	42	41	48	39	31
Något sämre	14	14	15	12	13	16	16	17	16	13	13	9	24	19	17	9	9	17	8	18
Mycket sämre	3	2	3	2	2	3	3	4	5	2	1	3	6	3	2	2	1	2	1	14
Balansmätt	+21	+20	+22	+34	+29	+15	+8	+12	+20	+24	+34	+30	-10	+7	+18	+36	+39	+14	+43	+5
Cynismindex	+20	+21	+18	+48	+40	+11	-27	+27	+1	+14	+15	+15	+51	+25	+34	±0	+14	+9	+7	+30

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Om du ser 5-10 år framåt, tror du att det kommer att bli bättre eller sämre när det gäller:". Balansmätten har beräknats som andelen bättre-svar minus andelen sämre-svar. Cynismindexet är beräknat som balansmättet för den egna livssituationen minus balansmättet för bedömningen av de flesta svenskers livssituation. Ju större plusövertikt desto mer cynisk. Endast personer som besvarat frågorna ingår i procentbasen.

När det gäller den egna livssituationen är det, bortsett från ålder, relativt små skillnader i framtidsbedömning mellan olika sociala grupper. Kvinnor och män gör närmast identiska bedömningar. Högre tjänstemän skiljer möjligen ut sig något genom en större optimism, medan jordbrukare ligger klart under genomsnittet. Mönstret är stort sett detsamma i fråga om svenskers livssituation i framtiden. Åldersskillnaderna är dock inte lika starka. Arbetarfamiljer skiljer ut sig något med en något mindre rosafärgad framtidstro.

När det gäller prognosen om svenskers livssituation om fem till tio år visar sig inte oväntat vissa politiska skillnader. Det är sympatisörer med regeringspartierna från den borgerliga alliansen som överlag har en större framtidstro, medan sympatisörer med den rödgröna oppositionen är klart mindre optimistiska; vänsterpartisympatisörer är de enda med en övervikt för att det blir sämre för svenskar om fem till tio år. Däremot menar de i lika stor utsträckning som sympatisörer med den borgerliga alliansen att det kommer att gå bra för dem själva; vänsterpartiets sympatisörer visar här den största avvikelsen mellan bedömningen av sin egen och andras framtid.

Synen på den ekonomiska utvecklingen

Att det finns politiska faktorer i bedömningar av framtiden är naturligt. Bakom dessa ligger föreställningar om bland annat regeringens ekonomiska politik. Det är därför väntat att vi i svaren på frågan om vad man tror om den svenska samhälls-ekonomi under det närmaste året får ännu större skillnader mellan olika partiers sympatisörer. För genomsnittet av befolkningen är framtidsbedömningen nästan exakt jämn: 23 procent som tror att samhälls-ekonomi blir bättre, 21 procent att den blir sämre och 56 procent att det inte blir någon större förändring (tabell 2). Köns- och åldersskillnaderna är överlag små. Men olika partiers sympatisörer skiljer sig alltså kraftigt åt: bland v-sympatisörer tror 39 procent att det blir sämre och endast 6 procent att det blir bättre, bland m-sympatisörerna är bilden den exakt omvända – 41 procent tror att det blir bättre, 6 procent att det blir sämre. Sverigedemokrater tenderar, liksom sympatisörer med v, s och mp, att göra en övervägande pessimistisk bedömning av den svenska ekonomins nära framtid. Precis som när det gäller livssituationen är de partipolitiska bedömningsskillnaderna klart mindre när det gäller den egna hushålls-ekonomins framtid.

Tabell 2 Bedömningar av den egna och Sveriges ekonomi i olika sociala och politiska grupper (procent)

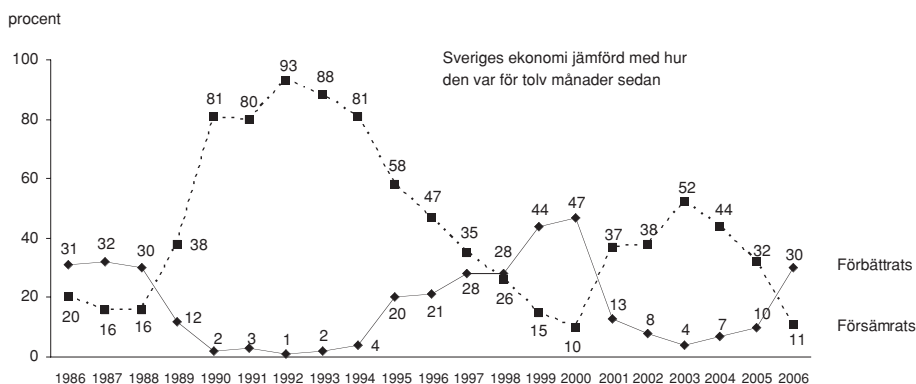
	Alla	Kv	Män	15-29	30-49	50-64	65+	Arb	Jordbr	Tj-m	Högre		Föret	v	s	mp	c	fp	kd	m	sd	
											tj-m	hög										
De senaste 12 månaderna																						
Egna ekonomin	30	30	30	45	38	29	8	26	15	33	38	32	29	27	35	30	38	22	34	26		
Sämlre	15	16	14	15	15	14	18	18	17	13	11	13	19	16	17	10	14	15	13	23		
Samhällsekonomin	33	28	39	20	31	41	38	26	26	39	47	35	32	36	35	35	39	35	33	12		
Sämlre	12	14	10	10	10	12	15	14	16	10	8	14	12	10	9	10	8	12	13	27		
De kommande 12 månaderna																						
Egna ekonomin	28	26	30	45	39	23	5	24	18	28	34	37	22	22	35	31	30	22	35	27		
Sämlre	14	14	14	11	12	16	19	19	11	12	8	7	18	21	15	8	8	11	8	21		
Samhällsekonomin	23	20	27	23	24	23	23	17	25	22	35	37	6	10	15	30	32	33	41	17		
Sämlre	21	21	21	18	21	23	21	30	11	17	12	12	39	38	28	8	8	9	6	29		

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningen 2006. Svenska folket bedömer den egna ekonomin och Sveriges – de tolv senaste månaderna och de tolv kommande månaderna. Enkätfrågan innehåller också svarsalternativet ungetår densamma. Endast personer som besvarat frågorna ingår i procentbasen.

Framtidsbedömningarna speglar givetvis även erfarenheterna av hur ekonomin faktiskt har utvecklats. Både på frågan om hur den personliga ekonomin har utvecklats under de senaste tolv månaderna och på frågan om utvecklingen av den svenska ekonomin menar betydligt fler att det skett en förbättring än att det skett en försämring. Särskilt när det gäller samhällsekonomin är den retroaktiva bedömningen klart mer positiv 2006 än den var 2005 och det är nu tredje året i rad som andelen som upplever en försämring minskar (figur 1).

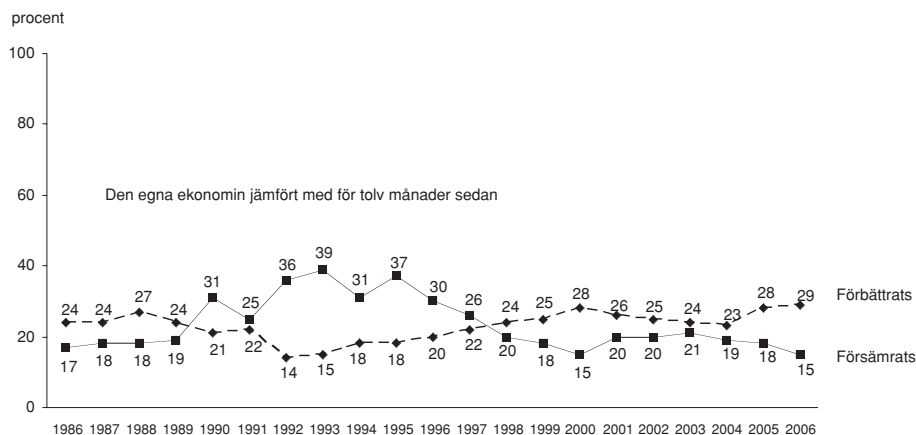
Figur 1a Bedömning av Sveriges ekonomi

Fråga: "Enligt din uppfattning, har den svenska ekonomin under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?" Alla svarande i SOM ingår i procentbasen.

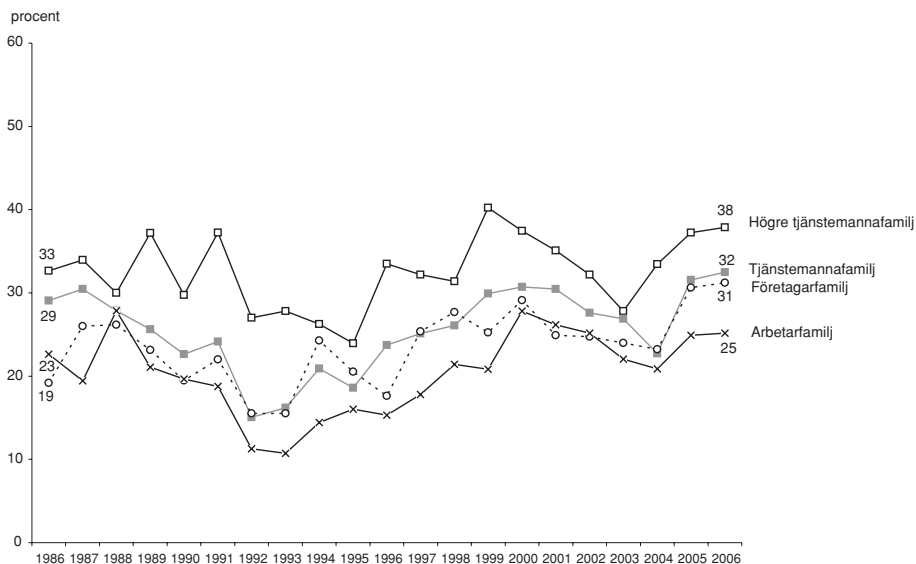

Figur 1b Bedömning av den egna ekonomin

Fråga: "Enligt din uppfattning, har din egen ekonomi under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?" Alla svarande i SOM ingår i procentbasen.

Figur 1c Andel som tycker att den egna ekonomin förbättrats under de senaste tolv månaderna (procent)

Kommentar: Indelningen i yrkesgrupper bygger på en självklassificeringsfråga.

I bedömningarna av hur den svenska samhällsekonomin utvecklats mellan 2005 och 2006 är män mer positiva än kvinnor, äldre mer positiva än yngre och högre tjänstemän mer positiva än arbetare. Däremot finns det inga större skillnader mellan de enskilda riksdagspartiernas sympatisörer: bland v-sympatisörer menar 32 procent att samhällsekonomin blivit bättre under det senaste året och 12 procent att den blivit sämre, bland s-sympatisörer är andelarna 36 respektive 10 procent och bland m-sympatisörer är motsvarande andelar 33 och 13 procent. Här avviker dock sd-sympatisörer. De gör en mer negativ bedömning av hur svensk ekonomi utvecklats (12 procent förbättrats mot 27 procent försämrats).

Värderingen av hur den personliga ekonomin utvecklats ger ett något annat svarsmönster. Här är det yngre människor som upplever en förbättring och äldre personer som säger att den blivit sämre. Arbetare och jordbrukare är inte lika positiva som högre tjänstemän. Tendensen är också att sympatisörer med vänsterpartiet, men också med sverigedemokraterna, i något högre grad än övriga anger att den personliga ekonomin försämrats mellan 2005 och 2006.

Om vi ser närmare på hur olika sociala gruppers retrospektiva bedömningar av den egna ekonomin förändrats över tid kan vi också göra några generella iakttagelser. För det första följer kurvorna i stor utsträckning den ekonomiska konjunkturen. De ekonomiska problemen under 1990-talets första del slår igenom i alla grupper.

Därefter är en långsiktig uppgång som dock bryts av IT-kraschen i början av 2000-talet. En andra iakttagelse är att högre tjänstemän alla år anger att de haft den relativt bästa ekonomiska utvecklingen, medan arbetare nästan alla år ligger lägst. Även egna företagare ligger relativt lågt; i några fall ligger de lägre än arbetare.

De redovisade svarmönstren visar på vikten av att skilja på bedömningar av samhällsekonomi och privatekonomi. Bedömningar av samhällssekonomi reflekterar snarast den ekonomiska tillväxten och kanske också delvis det positiva läget, medan de privatekonomiska bedömningarna ger en bild av fördelningsspolitiken. Lyckas inte det nya Sverige på det senare området hjälper troligen inte framgångar på det förra. Möjligen ser vi här en av många faktorer bakom det socialdemokratiska förlustvalet 2006.

Problem nummer ett – sysselsättningen

När väljarna valhösten 2006 anger vilka frågor eller problem som är viktigast i Sverige kommer sysselsättningen mycket klart etta med ett omnämnande av 44 procent bland svarspersonerna. Det är en uppgång från 14 procent 2003, 20 procent 2004 och 33 procent 2005. Allt under en förhållandevis god ekonomisk konjunktur som blir allt bättre och med stabila eller till och med sjunkande arbetslöshets-siffror. Sedan 2003 har AMS statistik visat att den svenska öppna arbetslösheten hållit sig kring 5 procent. Läger vi till personer i sysselsättnings- eller utbildningsprogram stiger andelen arbetslösa totalt till kring 7-8 procent de aktuella åren. Alltfler utpekar alltså sysselsättning som en viktig fråga samtidigt som andelen arbetslösa förblir densamma (se tabell 3).

Senast när sysselsättningen toppade folkets agenda under 1990-talets ekonomiska krisår var arbetslösheten klart högre än idag – åren 1993-1996 som högst kring 10 procent öppet arbetslösa och cirka 15 procent totalt (AMS-statistik 2007). Under den perioden angavs sysselsättningen som ett viktigt samhällsproblem av mellan 51-59 procent i i SOM-studierna. Under sent 1980-tal när vi i Sverige hade bra nära full sysselsättning med en öppen arbetslöshet på cirka 2 procent och en total på mellan 3-4 procent utpekade mycket få svenskar sysselsättningen som ett viktigt problem. Endast 6 respektive 2 procent gjorde det 1988 och 1989 (se Martinsson 2007). Nyheten nu är alltså att en stor del av svenska folket anger sysselsättningen som en viktig fråga trots att arbetslösheten inte är tillnärmelsevis lika hög som under mitten av 1990-talet. Dagens arbetslöshetsnivå är i själva verket närmare de nivåer som vi hade under slutet av 1980-talet när nästan inga talade om sysselsättningen som ett problem.

Så varför utpekar dagens svenskar sysselsättningen som problem nummer ett mitt i en högkonjunktur? Svaret kan till en del ha att göra med att fler människor i alla yrken känner sig mer osäkra på sina jobb i globaliseringens tidevarv. Men det tror vi inte är huvudfaktorn. De höga siffrorna för sysselsättningen på folkets agenda torde istället ha att göra med riksdagsvalet. Alliansen med moderaterna i spetsen

Tabell 3 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsproblem (procent)

Samhällsfråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	59	58	51	58	50	51	28	14	14	14	14	20	33	44
Sjukvård	14	21	22	24	20	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41	38	43	33	29	29
Utbildning/skola	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	38	35	37	32	23	18	19	24
Pensioner/äldreomsorg	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	22	24	21	19	20	16
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12	12	18	18	16	14
Invandring/flyktingar	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13	19	11	11	14	14
Miljö	48	62	46	32	38	19	17	20	27	10	10	9	11	9	9	10	6	7	10	13
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9	10	11	9	9	9
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7	7	6	7	9	8
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6	6	9	8	6	7
Familjepolitik	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6	7	7	6	5	6
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4	4	5	4	4	2
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	2	0	1	1	1	1	1	2	2
EU/EMU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3	3	7	3	1	2
Offentlig sektor/privatisering	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	1	1	4	1	1	1
Kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1
Jordbruk/decentralisering	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	2	2	1	1	1	0
Antal svarande	1672	1643	1578	1582	1573	1889	1857	1777	1707	1779	1754	3561	3503	3546	3638	3609	3675	3612	3499	3336

Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem." Samtliga svarspersoner i SOM ingår i procentbasen.

satsade på arbetslinjen och jobben med start redan vid bildandet 2004 och allt mer intensifierat i valrörelsen 2006. De satte sysselsättningsfrågorna i centrum och utmanade därmed socialdemokraterna på deras gamla starkaste område. Alliansen vidgade också problematiken genom att lansera den nya termen utanförskap. 2005 och 2006 års – i förhållande till arbetslöshetssiffrorna – höga andel för sysselsättningen på viktighetsagendan kan alltså till en del var kampanjinfluerad.

Sysselsättningsfrågorna har dessutom kommit att fortsatt stå i centrum för debatten efter valet, främst i form av en strid kring ersättningsnivåerna i arbetslöshetsersättningen. Och under denna eftervalsdebatt under hösten 2006 var SOM-undersökningen i fält.

Övriga sakområden uppvisar små förändringar mellan 2005 och 2006. Förutom sysselsättningen nämndes skola/utbildning och miljö något mer medan äldrevård nämndes något mer sällan. Men vi talar om förhållandevis små förändringar på några få procentenheter. Sysselsättningen var den enda sakfråga som uppvisade en tydlig förändring med en ökning i andelen som utpekade frågan som viktig från 33 till 44 procent, en ökning med hela 11 procentenheter.

När det gäller miljöproblemet blir resultaten klart fler omnämmanden om vi ser på hur människor besvarade vår fråga efter det att klimatdebatten tagit fart i medierna i slutet av oktober 2006. Antalet svarspersoner är begränsat (cirka 400) och utgör inget självständigt slumpvis urval, men bland dem som besvarade SOM-enkäten efter den 1 november anger 17 procent miljön som ett viktigt problem. Bland dem som besvarade enkäten före november är motsvarande andel 11 procent (se Jagers och Martinssons kapitel). Det är ett illustrativt exempel på att mediebevakning och debatter har kortsiktiga effekter på vad människor tycker är viktigt.

Svensk oro

Det är kanske inte så underligt att internationella företeelser sällan nämns när svenska folket frågas om viktiga problem. Utrikesfrågor inklusive terrorism nämndes till exempel endast av 1 procent av svarspersonerna 2006. Lika få människor angav EU/EMU-frågor som viktiga. Enkätfrågan gäller ju explicit problem eller frågor ”i Sverige idag?” Problem utanför Sverige kommer då inte lika naturligt upp på människors radarskärmar.

När vi i en annan enkätfråga, utan att nämna Sverige, mer allmänt tar upp nationella och internationella fenomen som kan vara oroande visar det sig flera globala problem hamnar högt på svenska folkets oroslista. I mätningen 2006 ingick elva potentiella orosfaktorer. Högst kommer miljöförstöring med 48 procent som svarar ”mycket oroande”, följt av terrorism (44 procent), organiserad brottslighet (38 procent) och förändringar i jordens klimat (36 procent; men 45 procent bland personer som besvarade SOM-enkäten de närmaste tre veckorna efter 1 november då klimatdebatten kom igång, se Jagers och Martinsson 2007). På en något lägre nivå hamnar stor arbetslöshet och ökade sociala klyftor med i båda fallen 25 procent

Tabell 4 Vad oroar svenskarna? (procent)

Fråga: "Om Du ser till läget i dag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?"

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Max
Miljöförstöring	72	-	-	-	-	58	-	51	50	-	56	-	-	-	38	38	43	50	47	48	48	72
Stor arbetslöshet	-	-	-	-	-	56	-	60	48	-	68	-	-	-	17	25	38	40	-	44	25	68
Terrorism	64	-	51	-	-	39	-	31	28	-	38	-	-	-	27	59	41	52	51	48	44	64
Ny nazism	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	54	54	57	-	-	57
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	47	56	49	-	-	56
De militära rustningarna	52	-	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
Förändringar i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	39	40	36	51	36	51
Fattigdomen i tredje världen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	-	-	-	37	35	33	-	-	41	-	41
Ekonomisk kris	-	-	-	-	-	39	-	37	30	-	29	-	-	-	9	17	24	23	17	16	11	39
Ökat antal flyktingar	-	-	-	-	-	-	-	38	30	-	29	-	-	-	17	20	27	28	20	24	-	38
Naturkatastrofer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38	38
Ett nytt världskrig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34	26	-	-	-	-	34
Situationen i Ryssland	-	-	-	-	-	-	-	31	22	-	18	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	31
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-	-	28
Befolkningsökningen	18	-	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	28
Motsättningarna mellan rika och fattiga länder	27	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Militära konflikter	-	-	-	-	-	25	-	25	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	11	25
Ökade sociala klyftor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	25
Risken för ett stormaktskrig	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	-	23
Militanta veganer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	19
Sinande ojekällor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-	18
U-båtskränkningarna	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	16
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	15
Försvagad demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15
Globala epidemier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14

Källa: Riks-SOM-undersökningen

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som svarat "mycket oroande", av de som besvarat åtminstone någon delfråga i frågebatteriet. Övriga svarsalternativ är "ganska oroande", "inte särskilt oroande", "inte alls oroande". 1986--1993 ställdes frågan om specifikt "läget i världen i dag"

som svarar ”mycket oroande”. I botten på oroslistan återfinns vi naturkatastrofer, försvagad demokrati, globala epidemier, militära konflikter och ekonomisk kris – alla med mellan 11-17 procent av svarspersonerna som svarar ”mycket oroande” (se tabell 4).

För några av hoten har vi tillgång till tidseriemätningar och kan se hur orosopinionen förändrats. Oron för miljöförstöring ökar till exempel jämfört med tidigt 2000-tal, men är lägre än under 1980- och 90-talen. Klimatfrågan som specifikt problem väcker mer oro idag. Andelen svenskar som är mycket oroade är högre 2005 och 2006 (efter 1 november) än i SOMs första mätningar strax efter millennieskiftet. Terrorismen uppvisar sjunkande orosiffror under senare år. Jämfört med före attacken på World Trade Center i New York 2001 är dock siffrorna högre, undantagandes åren efter mordet på Olof Palme då oron för terrorism var som högst i Sverige. Även oron för organiserad brottslighet är något lägre 2006 än i våra tidigare mätningar.

Arbetslöshetsoron var som högst under krisåren på 1990-talet. Detsamma gäller oron för en ekonomisk kris. Under 2000-talet sjönk först oron för arbetslöshet mycket snabbt år 2000 för att sedan öka igen fram till 2005. Under 2006 har oron för stor arbetslöshet ånyo sjunkit tillbaka något. Oron för ekonomisk kris minskade också den mycket snabbt år 2000 och har sedan dess hållit sig på relativt låga nivåer. Ekonomisk kris och militära konflikter var de potentiella hot vi frågade om som svenska folket upplevde som minst oroande 2006.

Det finns ett relativt stort samband mellan de olika orosbedömningarna: de som är oroade för ett visst hot har större sannolikhet att vara oroad för andra. Samtidigt finns det mycket tydliga interna mönster. En grupp av hot som bedöms likartat är de som tar sikte på olika sociala problem – sociala klyftor, försvagad demokrati och ekonomisk kris, där det framför allt är personer med vänsteråsikter som oftare upplever en sådan hotbild. Omvänt gäller oron för terrorism och organiserad brottslighet, där det är personer med högeråsikter som är mer oroade. Också klimat- och miljöhoten bedöms likartat, men här är de ideologiska skillnaderna bland svarspersonerna inte lika tydliga.

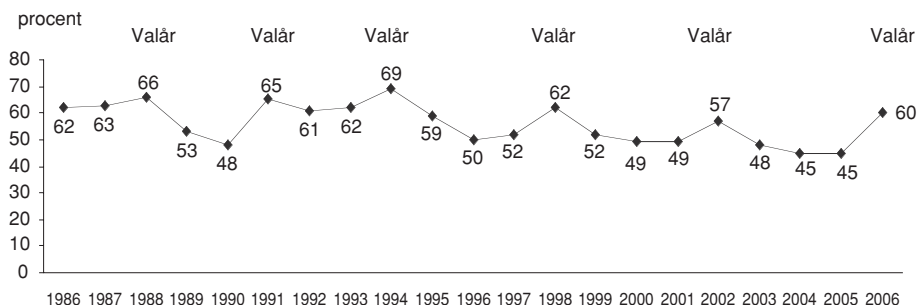
Valårseffekter

Valår har en tydlig inverkan på människors intresse och engagemang för det mesta som har att göra med politik (Holmberg 1994, Strömbäck och Johansson 2006). Förtroendet för politiska institutioner tenderar att öka, speciellt för riksdagen (alla val sedan 1988). Detsamma gäller det politiska intresset (alla val sedan 1991, men inte 1988). Även partierna omhuldas mer (se figur 2). Andelen partiövertygade väljare stiger valår och partierna blir mer populära bland sina egna sympatisörer (alla valår sedan 1988). Vi har en tydlig positiv elektoral cykel i Sverige när det gäller stöd till den representativa demokratins centrala institutioner – riksdagen och de politiska partierna. När det är val och politikerna kommer ut och möter väljarna

stiger det politiska intresset och engagemanget för partierna och riksdagen. Det hade varit värre om det varit tvärtom. Att förtroendet och intresset sjunkit. Men så är det alltså inte. Vi har en klart positiv elektoral cykel i Sverige, inte en negativ.

Figur 2 Partiövertygelse

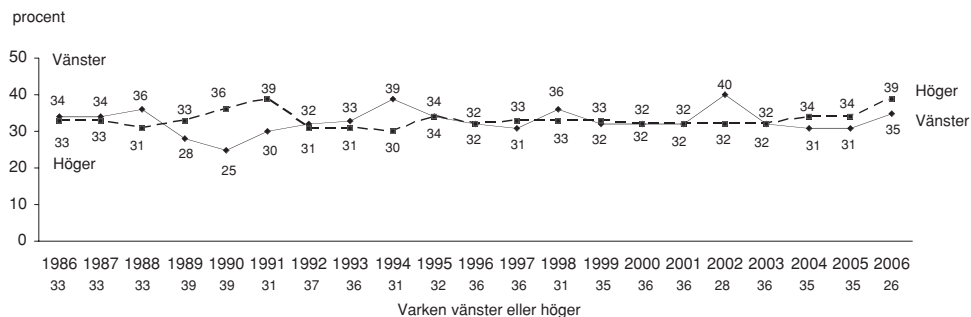
Fråga: (till personer som uppgett sig sympatisera med något politiskt parti) ”Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?” Svartaltnativ: ”ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej”.

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarpersoner i SOM ingår i procentbasen.

Figur 3 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

Fråga: ”Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?” Fem svartaltnativ: ”klart till vänster; något till vänster; varken till vänster eller till höger; något till höger; klart till höger”.

Kommentar: Personer som inte besvarat frågan är ej medtagna i procentbasen. De utgör omkring 3–5 procent av svarpersonerna genom åren.

En tydlig valårseffekt återfinns också när det gäller människors ideologiska engagemang. Andelen personer som identifierar sig ideologiskt som antingen tillhörande vänstern eller högern ökar samtidigt som andelen tvekande i mitten minskar. Valen polariserar väljarkåren ideologiskt. En tendens som var speciellt tydlig 2006 (se figur 3).

Men valårscykelns syns inte bara på så sätt att andelen tveksamma i mitten blir färre. Den märks också när det gäller mobiliseringen på vänster- respektive högerkanten. Val i Sverige innebär att framförallt andelen självidentifierade vänsterpersoner ökar. Vi har en elektoral cykel i Sverige som gynnar den ideologiska vänstern mer än den ideologiska högern. I SOM-undersökningarna har andelen personer med ideologisk vänsterposition ökat alla valår sedan första mätningen 1988, alltså även i förlustval som 1991 och 2006. Andelen högeridentifierade väljare har bara ökat i de två borgerliga segervalen 1991 och 2006. Annars har andelen personer med högerinriktning inte ökat under valår. Andelen har istället tenderat att vara stabil eller minskat något. Resultaten för år 2006 är extra intressanta mot den bakgrunden eftersom det är första valåret där andelen högerinriktade väljare ökade mer (+5 procentenheter) än andelen vänsterinriktade (+4). För första gången spurtvann högern något mer än vänstern 2006.

Ett medieteknologiskt skifte...

Åtminstone sedan 1980-talet har frågan om nya medier varit på den samhälleliga dagordningen. Till en början handlade det om satellit och kabel som hotade ensamrätten för *public service* i radio och tv. Efter olika turer tilläts mottagning av svenska reklamfinansierade satellitkanaler vilket kom att bli en viktig faktor bakom att det i början av 1990-talet etablerades en marksänd svensk tv-kanal, TV4. Därefter kan vi se en rak linje som leder fram till den pågående digitaliseringen av televisionens marknad, vilken i sin tur kommer att öppna för ytterligare ett stort antal tv-kanaler finansierade genom reklam eller abonnemang.

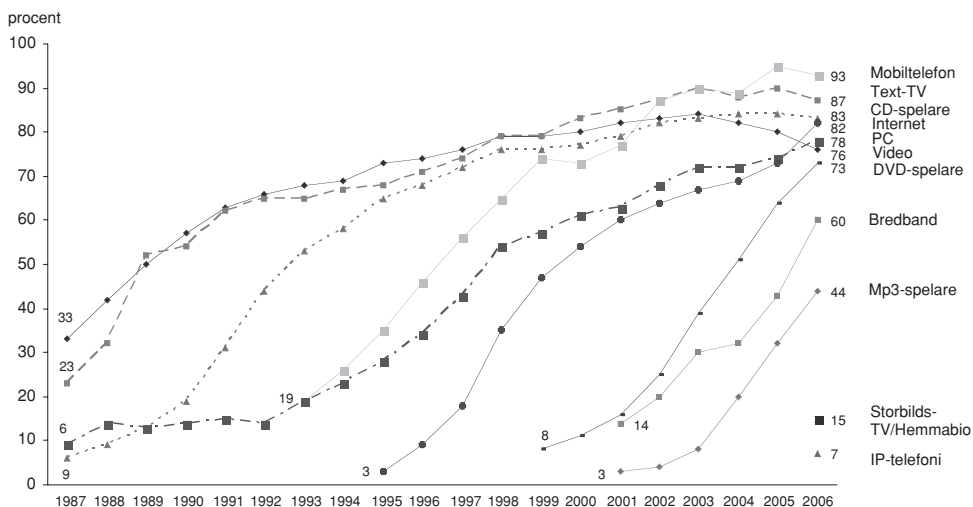
1990-talets stora medieteknikfråga blev internet. I slutet av decenniet fanns det enorma förväntningar på den nya tekniken. Internet skulle bli grunden för den nya ekonomin som i sin tur skulle skapa ett nytt Sverige. Producenter skulle kunna ha direkt kontakt med konsumenterna via nätet och ekonomiska transaktioner skulle ske på ett effektivare sätt. Miljarder investerades i affärsidéer som byggde på den nya tekniken. Det visade sig ganska snart att förväntningarna inte alls svarade mot verkligheten. Den svenska allmänheten var visserligen beredd att förhållandevis snabbt ta till sig tekniken men klart mindre intresserad av att ändra sina vanor (Bergström, 2005). Visserligen tog de yngre till sig de nya möjligheterna, men det var inte tillräckligt för att skapa en marknad. IT-boomen vid 1990-talets slut avslöstes därför av en IT-krasch vid 2000-talets början och en mindre optimistisk bedömning av mediet.

Man kan fråga sig vad det var som gick fel när det gällde 1990-talets internetsatsningar. Åtminstone tre omständigheter torde ha haft en stor betydelse. Den första är

ovannämnda trögheten i människors vanor, inte minst beroende av osäkerhet om vad den nya tekniken var bra på. Det andra är svårigheten för nättaktörerna att ta betalt av användarna, både beroende på att nätet erbjöd en rad gratistjänster och på osäker teknik för ekonomiska transaktioner. Det tredje problemet var tekniskt: när internet flyttade in i de svenska hemmen upplevdes det som långsamt, eftersom modemuppkopplingen till en början hade låg överföringshastighet (Bergström, 2007).

Efter hand har bilden ändrats. Den viktigaste drivkraften har varit bredbandet. Som vi kan se i figur 4 har andelen av allmänheten som bor i hushåll med bredbandsuppkoppling ökat dramatiskt de senaste åren: sedan 2004 har andelen fördubblats från 30 till 60 procent uppkopplade. Det har i sin tur medfört en ytterligare uppgång i andelen hushåll med tillgång till internet. Bredbandet underlättar nätanvändningen genom att man i hushållet kan och ta emot och sända information utan att först koppla upp sig via modem. Att bredbandstillgången nått över 50 procent och att över 80 procent av svenskarna bor i hushåll med internettillgång är ett tydligt tecken på det nya Sverige som växer fram tio år efter IT-boomen. Nätet är på väg att bli lika vanligt som pappret i svenska hushåll (jfr Mediebarometern 2006, 2007). Hur det sedan används är emellertid en annan fråga (jfr Annika Bergströms kapitel).

Figur 4 Tekniktillgång i svenska hushåll 1987 – 2006 (procent)

Kommentar: Resultaten avser andel svarande som anger att de har tillgång till utrustningen i sitt hushåll. Procentbasen utgörs av samtliga svarande. Smärre ändringar i ålderssammansättningen genom åren påverkar nivån av tillgång för media som video, CD-spelare och PC/internet med några få procentenheter.

Men det är inte bara bredband som fått ökad spridning i svenska hushåll. Vi kan se att DVD-spelaren år 2006 i stort sett är ikapp videon, vars spridning efter hand minskar och är en teknik på väg ut. Mp3-spelare är en annan snabbt växande teknik som har fått en stor spridning framför allt bland yngre antingen som en behändig musikmaskin eller som en del av mobiltelefonen. Exempel på nya tekniker som bara befinner sig i början av sin utveckling är IP-telefoni.

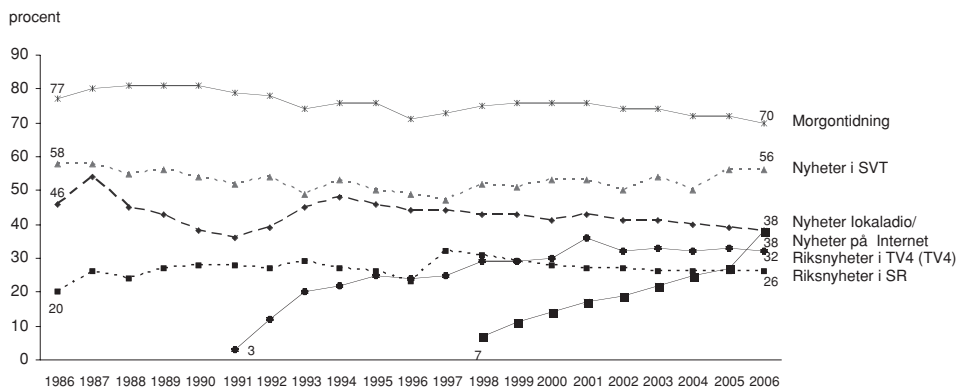
Teknikspridningen öppnar för informationsförmedling och opinionsbildning i nya former. Bloggar, där politiker, andra opinionsbildare och i ökande utsträckning även privatpersoner genom ”dagboksskrivande” kommenterar skeendet, är bara ett exempel. Mycket av de nya tjänsterna har hittills varit bundna till datorn och även om andelen portabla datorer har ökat är datorn i de flesta hushåll stationär. Den förändring som för närvarande pågår innebär att mobiltelefonen håller på att bli en ny plattform för digitala nättjänster (Westlund, 2007). Ännu så länge hindrar osäker teknik och oklar prissättning, men mycket talar för att vi kommer att se nästa teknik i form av en vidareutvecklad mobil.

...men traditionella nyhetskällor håller sin ställning

Även om det alltså sker en allt snabbare medieteknisk förtätning av de svenska hushållen är det ändå traditionella kanaler som dominerar allmänhetens nyhetsvanor (figur 5). Den ökande tillgången på nyheter förefaller ännu så länge i relativt liten utsträckning ha påverkat nyhetsvanorna. Den traditionella dagstidningen på papper är fortfarande den viktigaste nyhetskällan. Över tid finns dock tendenser att vanan att läsa tidningar på papper kan påverkas av nätnyhetsläsning, men överlag gäller ännu att pappers- och nätversionerna fyller delvis olika funktioner: internet är framför allt ett medium för människors uppdatering av vad som har hänt, medan de traditionella nyhetskällorna ger en mer sammanhållen bild av skeendet.¹

Att morgonpressen kan stå så stark sammanhänger med att gratistidningen *Metro*, startad 1995 och efter hand spridd över stora delar av Sverige, kan kompensera bortfallet. Dessutom har det efter hand tillkommit andra gratistidningar både nationellt (*City* och *Punkt SE* med utgåvor i Stockholm, Göteborg och Malmö) och lokalt i Östergötland och Helsingborg. Av svaren på frågan om tidningsläsning är det också tydligt hur gratistidningarna alltmer håller på att etablera sig i allmänhetens medvetande (jfr Ingela Wadbrings kapitel). Det kan tillfogas att det faktum att morgonpressen i huvudsak är lokal inte betyder att människor läser enbart läser lokala nyheter, utan även inrikes- och utrikesnyheter ligger högt i läsarnas prioritering (jfr Ulrika Anderssons kapitel).

Figur 5 Nyhetsvanor (procent)

Kommentar: Resultaten visar andelen bland samtliga svarspersoner som läste en morgontidning minst fem dagar i veckan, sett på de olika TV-programmen åtminstone fem dagar i veckan respektive använt nyheter på internet minst tre gånger i veckan.

Vid sidan av dagspressen är tv-nyheterna i public service-tv det viktigaste nyhetsmediet. Rapport och Aktuellt har behållit sin ställning trots att det i televisionen under de gångna decennierna tillkommit en mängd nya kanaler som medfört att Sveriges Television har tappat publikandelar – år 2006 hade SVT minskat till 36 procent av den samlade tittartiden (www.mms.se/arsrapp).² Nyheterna i TV4 ökade sin publik fram till början av 2000-talet – utan att tittandet på SVT-nyheter nämnvärt påverkades – men har sedan stabiliserats publikmässigt. Den stora skillnaden mellan nyhetspubliken för SVT- och TV4 är att den senare kanalens nyhetstittare är genomsnittligt yngre och lågutbildade.

Radion spelar sin viktigaste roll i fråga om lokala nyheter. Också här är det public service som är helt dominerande: Sveriges Radios P4 är den största enskilda kanalen med drygt 35 procent av allmänheten som följer den regelbundet. Även om publiken för Sveriges Radios P1-nyheter är tämligen stabil håller radion långsiktigt på att försvagas som medium, bland annat under påverkan från nya medietekniker som Mp3, vilket möjligen kan ha effekter även på det samlade nyhetslyssnandet (Mediebarometern 2006, 2007; jfr även Jan Strids kapitel). Privat lokalradio har ännu så länge inte varit någon större publikframgång i Sverige, vilket avspeglar sig i låga siffror på nyhetslyssnande.

Internet som regelbunden nyhetskälla är på väg uppåt, särskilt mellan 2005 och 2006. Det finns anledning att tro att den tidigare diskuterade bredbandsexpansionen här har haft stor betydelse. Ständig uppkoppling genom bredband gör det möjligt att etablera en fast nyhetsvana även i fråga om nätnyheter. Till bilden hör dock att de nyhetskällor svenskarna använder på nätet produceras av samma ny-

hetsföretag som allmänheten tidigare traditionellt har tagit del av genom dagspress, radio och tv.

En faktoranalys visar entydigt på tre olika dimensioner i nyhetsanvändningen: den traditionella med SVT-nyheter, nyheter från Sveriges Radio och morgontidningen, den andra med större betoning av TV-nyhetsmorgon och TV4 och en tredje där internyheter och text-TV laddar högst. Om vi avgränsar analysen endast till kanaler för nationella nyheter blir bilden ännu tydligare. Det finns en klar public service-faktor, där även morgonpressen ingår, en faktor som kan betecknas "lättnyheter" med Nyheterna i TV4 tillsammans med Update i TV3 och nyheter i privat lokalradio. Den tredje faktorn blir de digitala nyheterna genom nätet eller text-TV.

Vid bedömningar av medieframtidens är det mest intressanta att public service-faktorn har ett starkt positivt samband med ålder (Pearson's $r=0.57$) medan teknikfaktorn där Internetnyheter och text-tv laddar högst, korrelerar negativt ($r=-0.20$) och i kapitlet om mobiltelefoni (av Oscar Westlund) är detta de yngres medier. Det är en klassisk fråga om detta är ett tecken på att de idag ledande nyhetskanalerna håller på att försvagas i förhållande till de nya. Samtidigt pekar de senaste årens relativa stabilitet i nyhetsvanorna på att förändringen sker långsamt. En viktig del av förklaringen är att de stora nyhetsmedierna ännu så länge bildar ett slags bas i medborgarnas medievanor: morgontidningen och SVT-nyheterna ingår i dygnsrytmen (Hadenius och Weibull 2005). En annan faktor är att de nya kanaler som tillkommit inte gjort några större satsningar på nyheter. I televisionen har SVT kunnat förbli den stora nyhetskanalen, medan andra kanaler haft sina framgångar i fråga om underhållning (Jfr Hill m fl, 2007). Men om vi sätter resultatet i samband med vad vi tidigare observerat i fråga om ett skifte i medietekniken talar mycket för att det relativt snabbt kan ske förändringar. Många av de nya teknikerna, t ex mobiltelefonen, kan förväntas bli plattformar även för nyhetstjänster. Samtidigt är en sådan utveckling knappast dramatisk eftersom det i det nya Sverige sannolikt blir samma nyhetskällor som man använt tidigare som man nu tar till sig i digital form.

Nygamla värderingar

Vänster-högerideologi är bland det mest grundläggande vi har inom politisk opinion. Grundläggande värderingar skall förändras långsamt. Annars är de inte grundläggande. I SOM-studierna har vi – förutom vänster-höger – ett bra exempel på en frågeserie som verkligen mäter grundläggande långsamtrörliga värderingar. Det är vårt batteri med Rokeachs värdeskalor. Här kan vi i de flesta fall tala om raka stabila kurvor. Värderingarna är i de allra flesta fall desamma som de var när vi började mäta dem i slutet av 1980-talet. Hälsa och frihet ligger genomgående högst, medan rikedom, frälsning och makt ligger lägst (tabell 5). Det finns några svaga tendenser över de två decennierna. Framför allt noteras en svag ökning av hedonistiska värden som ett behagligt liv, ett liv fyllt av njutning medan ärlighet, en värld i fred och en ren värld är värden som minskar något (jfr Oscarsson 2005.)

Tabell 5 Andel som anser respektive värde mycket viktigt 1988 – 2006 (procent)

Värde	1988	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Hälsa	91	92	90	90	88	86	85	86	87	88	89	87	85
Frihet	82	88	86	85	82	84	80	82	81	83	84	82	82
Ärlighet	-	-	-	89	86	84	86	85	85	86	86	84	80
En värld i fred	88	91	87	89	84	87	83	84	86	86	87	84	79
Familjetrygghet	80	84	78	81	78	77	77	83	80	82	84	82	79
Kärlek	75	75	76	75	76	76	75	75	75	75	77	75	76
Rättvisa	76	82	79	83	78	83	75	79	76	79	79	75	73
Inre harmoni	75	77	76	76	76	75	74	76	74	75	76	74	70
Sann vänskap	-	78	76	79	75	72	71	72	73	73	75	73	70
Lycka	67	69	70	70	68	66	68	68	68	66	69	66	65
Ett behagligt liv	52	54	53	57	56	53	59	57	59	58	63	61	61
Landets säkerhet	69	75	71	72	71	72	64	66	67	67	72	65	60
En ren värld	80	78	71	75	70	69	69	67	61	63	68	56	54
Jämlikhet	48	53	48	54	46	52	45	48	49	54	58	52	53
En vacker värld	57	57	54	56	54	56	52	52	51	49	53	46	46
Självaktning	42	44	42	44	42	41	40	43	41	42	45	41	40
Visdom	29	36	36	38	36	37	34	36	34	35	37	32	34
Ett liv fullt av njutning	22	25	26	26	29	30	29	29	27	29	34	31	29
Självförverkligande	26	32	28	31	30	32	32	30	29	31	30	28	29
Ett spännande liv	21	25	22	24	28	28	27	27	25	23	28	25	28
Teknisk utveckling	21	33	23	26	29	32	24	21	22	23	25	23	23
Socialt anseende	15	17	17	19	20	19	17	18	18	17	22	18	17
Rikedom	7	9	9	8	9	10	9	11	9	8	10	9	7
Frälsning	9	7	9	7	9	9	8	9	9	8	9	8	7
Makt	5	6	6	5	6	8	6	7	6	5	8	6	5

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Hur viktigt tycker Du följande är för Dig?" Procenten har beräknats bland personer som besvarat respektive värdefråga. I SOM-undersökningen 1986 ingick ett mindre frågebatteri med Rokeach-frågor. Resultaten från den studien redovisas inte här (se *Svenska Trender* 2007).

Men Rokeachs värdeskalor mäter mycket djupt rotade förhållningssätt och är inte nödvändigtvis kopplade till någon dagsaktuell debatt. Ett sätt att närma sig värdefrågor som är närmare dagens debatt är att analysera hur opinionen ser ut i olika aktuella samhällsfrågor som har att göra med moralsyn och samhällsvärderingar. I SOM-undersökningarna har vi sedan 2001 ställt en serie sådana frågor som handlar om nygamla värderingsfrågor som djurens rätt, genmodifierad mat, homosexuellas rätt att adoptera barn och forskning på embryonala stamceller (Holmberg och Weibull 2004: 23-26).

I tabell 6 redovisas resultaten för sex frågor som vi mätt av och till sedan 2001. Dessutom inkluderas en fråga om offentligt stöd till religiösa organisationer som ställdes för första gången 2006. Alla frågorna går mer eller mindre på tvärs mot vänster-högerdimensionen. Den fråga som 2006 uppvisar den starkaste åsiktskorrelationen med vänster-höger är frågan om spritförsäljning i livsmedelsbutiker, och inte ens här är det fråga om ett starkare samband än .22 (r) – dock ju mer höger

desto mer positiv till att tillåta spritförsäljning i livsmedelsaffärer. Vad som alltså utmärker de studerade värdefrågorna är att de (än så länge) inte är åsiktsmässigt strukturerade av den i svensk politik så dominerande vänster-högerdimensionen. Frågan om att stärka djurens rätt har istället ett visst åsikts samband med den gröngrå miljödimensionen ($r=.22$) – ju grönnare desto mer positiv till att stärka djurens rätt. Frågan om aktiv dödshjälp liksom frågan om offentligt stöd till religiösa organisationer har på samma sätt vissa samband med en religiös dimension med korrelationer på .29 respektive .41; ju mer religiös (mätt som frekvens i frågan om kyrkobesök) desto mer negativ till aktiv dödshjälp och till att minska offentliga bidrag till religiösa organisationer.

Frågorna om genmodifierad mat och forskning med embryonala stamceller är åsiktsmässiga solitärer i den meningen att de bland svenska folket inte uppvisar några attityds samband att tala om varken med vänster-högerideologi eller med den gröna eller den religiösa dimensionen. Däremot hänger de åsiktsmässigt ihop med varandra ($r=.37$). Människor som vill begränsa utvecklingen av genmodifierad mat tenderar att vilja förbjuda embryonal stamcells forskning. Och tvärtom. Människor som är positiva till genmodifierad föda lutar också åt att vara positiva till forskning på embryonala stamceller. Dimensionen som berörs har att göra med livets innersta – gener och stamceller. Skall människan kunna ta dem i sin tjänst eller skall de förbli mänsklighetens orörda rörare?

När det gäller hur opinionen förändrats visar resultaten på många påtagliga förändringar för flera av de nygamla värderingsfrågorna. Några grundläggande värderingar är det alltså inte fråga om. För det är åsiktsförändringarna alltför stora och snabba. Någon entydig riktning i opinionsförskjutningarna är det dock inte lätt att hitta. Opinionen har till exempel blivit mer negativ till att sälja sprit i livsmedelsbutiker, det vill säga blivit mer moralkonservativ enligt ett äldre språkbruk. Det är i linje med att stödet för att sänka skatten på alkohol minskat klart mellan 2005 och 2006. I samma riktning har opinionen rört sig när det gäller djurens rätt, där andelen som *inte* vill förstärka den har ökat 2006. Med andra ord, indirekt stöd för den moralkonservativa tanken att människan skall stå i centrum. Samma mönster syns när det gäller aktiv dödshjälp, där stödet minskat något lite. Det vill säga mer stöd till den moralkonservativa idén att människan inte skall bestämma över liv eller död.

Men när det gäller de nya värderingsfrågorna om människans förhållande till gener och stamceller har opinionen snarast förändrats åt ett moralliberalt håll. Vi har blivit något mer positiva till att utnyttja stamceller och gener för människans bästa. När det gäller embryonala stamceller är åsiktsförändringen mycket påtaglig.

En likartad opinionsförskjutning åt det moralliberala hållet kan iakttas i frågan om homosexuellas rätt att adoptera barn. Opinionsövertikten är fortfarande negativ år 2006, men svenska folkets åsikter har blivit klart mer positiva.

I tre av våra nygamla värderingsfrågor kan vi alltså spåra små åsiktsförändringar åt det moralkonservativa hållet medan vi i tre andra frågor snarast ser attitydskiften

Tabell 6 Nygamla värderingar (procent, värderingsbalans)

förslag	bra förslag	varken eller	dåligt förslag	ingen uppfattning	summa procent	värderingsbalans
stärka djurens rätt						
2001	62	25	8	5	100	+54
2002	59	27	9	5	100	+50
2003	60	25	8	7	100	+52
2004	59	26	8	7	100	+51
2006	49	29	15	7	100	+34
tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker						
2001	50	19	28	3	100	+22
2002	46	21	31	2	100	+15
2003	44	15	39	2	100	+5
2004	38	18	41	3	100	-3
2005	38	15	45	2	100	-7
2006	36	16	46	2	100	-10
tillåta homosexuella par att adoptera barn						
2001	20	18	55	7	100	-35
2002	22	19	52	7	100	-30
2006	29	19	45	7	100	-16
tillåta aktiv dödshjälp i Sverige						
2001	40	29	21	10	100	+19
2002	42	28	20	10	100	+22
2006	37	28	23	12	100	+14
begränsa utvecklingen av genmodifierad mat						
2001	71	12	11	6	100	+60
2002	64	14	12	10	100	+52
2004	63	14	14	9	100	+49
2006	62	16	13	9	100	+49
förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller)						
2001	39	20	22	19	100	+17
2004	32	22	27	19	100	+5
2006	25	25	30	20	100	-5
minska de offentliga bidragen till religiösa organisationer						
2006	60	20	10	10	100	+50

Kommentar: Resultaten kommer från den nationella SOM-undersökningen respektive år. Antal svarande varierar kring 1 570 år 2006. År 2001 frågades om "genmanipulerad mat".

åt det moralliberala hållet. Måhända illustrerar detta resultat att de gamla begreppen moralkonservativ och moralliberal inte är riktigt användbara längre när det gäller att analysera attitydförändringar i nya värderingar

Olika framtidsbilder

Kapitlet inleddes med att vi pekade på den starka framtidstron i det nya Sverige. Vi skall avsluta på samma tema, men vidga oss och fråga hur framtidstron ser ut på olika områden. Sju områden, bland annat miljön, den individuella friheten och förhållandet mellan svenskar och invandrare, valdes ut och horisonten lades 10 till 15 år framåt i tiden. Resultatet redovisas i tabell 7.

Tabell 7 Svenska framtidsförhoppningar (procent)

Fråga: ”Om Du ser 10 – 15 år framåt i tiden, hur tror Du då att förhållandena i Sverige kommer att förändras på följande områden?”

	förbättras/ ökas	Ungefär som idag	försämras/ minskas	summa procent	framtid- balans
jämställdheten mellan kvinnor och män	51	46	3	100	+48
förhållandet för homo-, bi- och transsexuella	36	56	8	100	+28
miljön	44	39	17	100	+27
den genomsnittliga ekonomiska levnadsstandarden	26	57	17	100	+9
de enskilda individernas frihet	20	69	11	100	+9
förhållandet mellan svenskar och invandrare	24	50	26	100	-2
jämlikhet när det gäller människors inkomster och levnadsförhållanden	19	58	23	100	-4

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningen 2006. Andelen personer som hoppade över frågorna utan att svara var 3 – 4 procent. Svartalternativen ökas/minskas återfanns för frågorna om jämlikhet och individuell frihet. Övriga frågor hade svartalternativet förbättras/försämras. Framtidbalansen har beräknats som andelen förbättras/ökas minus andelen försämras/minskas. Måttet kan variera mellan toppoptimism (+100) och bottenpessimism (-100).

Tabell 8 Framtidsbedömningar i olika sociala och politiska grupper (framtidssbalans)

	Alla	Kv	Män	15-29	30-49	50-64	65+	Arb	Jordbr	Tj-m	Högre		Klart vänster	Klart höger	Varken eller	Något vänster	Något höger	Klart höger
											Fj-m	Föret						
Jämställdheten	+48	+45	+52	+55	+48	+45	+47	+42	+41	+50	+58	+60	+46	+45	+38	+45	+59	+56
Förhållandet för HBT-personer	+28	+38	+19	+42	+37	+26	+7	+17	+9	+34	+47	+35	+29	+33	+19	+33	+33	+33
Miljön	+27	+25	+31	+11	+26	+32	+39	+25	+38	+29	+26	+37	+19	+28	+25	+28	+34	+32
Genomsnittlig levnadsstandard	+9	+2	+15	+11	+13	+2	+7	-4	+4	+12	+25	+19	-10	-3	-1	-3	+26	+37
Individuell frihet	+9	+12	+8	+14	+18	+7	+7	+3	+19	+12	+15	+25	-1	±0	+3	±0	+19	+38
Förhållandet för svenskar-invandr	-2	+1	-5	+7	+1	-7	-8	-14	+2	±0	+13	+12	-4	-5	-7	-5	-7	±0
Jämlikhet i inkomster	-4	-5	-2	+1	-6	-8	+1	-3	+19	-2	-17	+4	-8	-16	-3	-16	+9	+1

Kommentar: Enkätfrågan löd: "Om Du ser 10 – 15 år framåt i tiden, hur tror Du då att förhållandena i Sverige kommer att förändras på följande områden?" Procenten och balansmåttet har beräknats bland personer som besvarat respektive fråga. Framtidssbalans kan variera mellan -100 (bottomessimism) och +100 (toppoptimism). Resultatet kommer från SOM-undersökningen 2006.

Överlag bekräftas svenskarnas positiva bild av framtiden. För fem av de sju områden är det en större andel som tror att det kommer att bli bättre än att det kommer att bli sämre. Tre områden sticker ut med relativt stora andelar som tror på en positiv utveckling: jämställdheten mellan män och kvinnor, miljön och förhållandet för homo-, bi- och transsexuella. Här är det mellan hälften och en tredjedel som är optimister om framtiden och få som tror på försämring – i fråga om miljön är det dock nästan en femtedel som är pessimister. Också i synen på den genomsnittliga ekonomiska levnadsstandarden och den enskilda individens frihet är balansen positiv genom att det är fler som tror på förbättring än på försämring men på klart lägre nivåer än för de tre förstnämnda områdena.

På två områden är pessimismen om framtiden större än optimismen. Det gäller jämlikheten i fråga om människors inkomster och levnadsförhållanden och förhållandet mellan svenskar och invandrare. Övervikten på den negativa sidan är dock inte särskilt stor och det väger ganska jämnt mellan de som tror på försämring och de som tror på förbättring – framtidsbalansen är -2 respektive -4 . Det utmärkande draget för dessa två områden är dock inte så mycket övervikten för försämring utan att de har stora andelar svarspersoner som tror att det kommer att fortsätta att vara ungefär som idag, 50 procent när det gäller förhållandet mellan svenskar och invandrare och 58 procent i fråga om social och ekonomisk jämlikhet.

Även i dessa framtidsbedömningar finns det inte obetydliga skillnader mellan olika grupper (tabell 8). Män är mer optimistiska än kvinnor speciellt i fråga om genomsnittlig levnadsstandard och jämställdhet, medan kvinnor tror mer på en förbättring för homo-, bi- och transsexuella än vad män gör.

Åldersskillnaderna i framtidsbedömningar är särskilt intressanta, eftersom de kan indikera förändringar mellan generationer. Det förefaller rimligt att göra en sådan tolkning i fråga om situationen för homo-, bi- och transsexuella, där yngre är klart mer optimistiska än äldre. Även synen på jämställdhetens utveckling, på förhållandet mellan svenskar och invandrare och på den enskildes frihet har tendenser i samma riktning men mönstren är här betydligt svagare. För miljön är mönstret det omvända: här är det äldre personer som är betydligt mer optimistiska om framtiden än yngre.

Som vi tidigare sett är framtidsbedömningar ofta politiska bedömningar. Det gäller även här, men möjligen i mindre utsträckning än vad som kunde förväntas. Överlag är personer som ideologiskt placerar sig till höger mera optimistiska om framtiden än de som placerar sig till vänster. Bedömningarna av den genomsnittliga levnadsstandardens och den individuella frihetens utveckling uppvisar störst skillnader. Personer som står till höger är här mycket optimistiska – framtidsbalans $+37$ och $+38$ – medan de till vänster snarast är pessimistiska – 10 och -1 . Resultatet tyder på att framtidsbedömningarna har inslag av förhoppningar: personer till höger är oftare anhängare av ekonomisk tillväxt och individuell frihet. På samma sätt kan vi troligen förstå de oväntat små skillnaderna mellan vänster och höger i synen på hur jämlikheten i inkomster och levnadsförhållanden kommer att utveck-

las. Personer till vänster är inte oväntat pessimistiska om framtiden med negativa balansmått; att inte heller personer till höger tror på en förbättring av jämlikheten kan troligen förklaras av att man inte ser jämlikhet som ett önskvärt värde.

Om vi skall tro på svenska folkets förväntningar om framtiden kommer det nya Sverige att vara ett jämställt land med bättre miljö och med bättre förhållanden för homo-, bi- och transsexuella. Den individuella friheten kommer att vara större och den genomsnittliga levnadsstandarden högre. En skugga av osäkerhet faller dock över hur det går med förhållandet till invandrare och hur den sociala och ekonomiska jämlikheten kommer att utvecklas. I det senare fallet finns det dock delade meningar om vad som är bra och vad som är dåligt.

Det nya Sverige

Nya Sverige fick överges efter mindre än två decennier. Johan Printz kom i konflikt med den holländska kolonin Nya Nederländerna och hans efterträdare kom i direkt strid med grannkolonin. År 1655 kapitulerade Fort Christina för en holländsk armé och de svenska ämbetsmännen återvände hem. Däremot fortsatte en svensk invandring ännu en tid och Sverige sände präster till kolonin ända fram till slutet av 1700-talet. Då hade drottning Christina sedan länge lämnat Sverige och de baltiska besittningarna öster om Östersjön erövrats av Ryssland. Stormaktstiden var över.

Framtiden för det moderna Nya Sverige är mera svårbedömt. Men de allra flesta kurvor pekar uppåt och det finns en stor optimism inför framtiden. Och varför inte tro på en positiv utveckling. Sverige var bland vinnarna under 1900-talet. Mycket talar för att Det nya Sverige också kommer att tillhöra vinnarna under 2000-talet.

Noter

- ¹ Samtidigt finns det en osäkerhet i mätningarna på så sätt att svarspersonerna kan vara osäkra om de läst en tidning på papper eller på nätet. En annan studie visar att var tredje dagstidningsläsare en genomsnittlig dag har läst tidningen på nätet och inte på papper (Mediebarometern 2006, 2007). För att motverka sådana felkällor anges fr o m 2006 års SOM-undersökning i den första tidningsfrågan att den inte avser tidningar på nätet.
- ² Ökningen i tittande på Aktuellt och Rapport efter 2004 har en frågeteknisk förklaring. Frågan gäller fr o m 2005 om man sett antingen Aktuellt eller Rapport i SVT. Tidigare fick svarspersonerna ange om man brukade se Aktuellt respektive Rapport. De tittare som såg respektive program mindre regelbundet klassificerades då som ej regelbundna tittare trots att de kanske såg TV-nyheter regelbundet. 2005 års siffra måste därför bedömas som mer rättvisande för det sammantagna tittandet på TV-nyheter.

Referenser

- AMS arbetslöshetsstatistik 2007. Stockholm: AMS.
- Bergström, Annika (2006) *IT-vanor.nu*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (2005) *Massmedier*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Hill, Annette, Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2007) Public and Popular: British and Swedish Audience Trends in Fictual and Reality Television. I *Cultural Trends*. Vol. 16, Nr 1 2007.
- Holmberg, Sören (1994) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet.
- Martinsson, Johan (2007) Utkast till avhandling. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Mattsson, Algot (1987) *Nya Sverige: drömmen om ett imperium*. Göteborg: Tre Böcker.
- Mediebarometern 2006* (2007) Göteborg: Nordicom-Sverige.
- Strömbäck, Jesper och Johansson, Bengt (2006) Valens mobiliserande kraft. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet.